

september 2014
No. 73

Postvognen foran tatol

SPEJLET *ET TILBAGEBLIK*

**Østervrå Lokalhistoriske
Forening**

Østervrå Borgerforening gennem 100 år.

Med indvielsen af Vodskov-banen i 1924 fik Håndværker- og Borgerforeningen et af sine store ønsker opfyldt, og nu håbede man, at den nye bane ville medføre en yderligere oplomstring.

Der var også en vældig byggeaktivitet i Østervrå, og alene den kendsgerning, at 11 af de nye banefunktionærer valgte at bo i byen, satte endnu mere gang i byggeriet.

På det nyrestaurerede afholdshotel var der en efter forholdene ualmindelig stor teatersal med scene samt nogle mindre og moderne indrettede sale og mødelokaler, som virkede lyse og tiltalende.

Byens og omegnens foreninger og befolkning kunne kun glæde sig over at have fået sådan et fint samlingssted.

Alt var selvfølgelig ikke fryd og gammen. Det var således en torn i øjet på beboerne, at byens posthus kun fik status som postekspedition ved postmester Madsens bortrejse i 1919. I mange år derefter kæmpede man for at få en postmester og et posthus til byen, men uden resultat.

Forhåbentlig fik man mere ud af udstedelsen af et forbud mod græsning af kreaturer og heste på sportspladsen. Disse ellers så nyttige dyr var med deres efterladenskaber på forskellig vis til gene for fodbold- og håndboldspillerne.

Som perioden fra Håndværker- og Borgerforeningens start til 1920 var købmand Wachters æra, blev 20'erne Alfred Nielsens, og da han samtidig var sognerådsformand, havde han mulighed for at trykke på de rigtige knapper, når der opstod et påtrængende ønske om f.eks. kloakering, istandsættelse af veje og udbygning af gader og veje i og omkring byen.

I en tid, hvor brolægning blev anset som den fineste vejbelægning, blev ansøgningen til Hjørring Amt om brolægning gennem hovedgaden imødekommet i 1927 efter en ventetid på flere år.

Ligeledes lykkedes det efter nogle års venten og flere forgæves forsøg at få oprettet et vandværk i 1924.

I 1929 fik man byens gader døbt, og der blev opsat gadeskilte og husnumre, hvilket af forståelige grunde også var et stort fremskridt.

Samme år kunne man glæde sig over, at man fik en jordemoder til byen.

Søndag den 22. februar 1931 blev 25års jubilæet fejret med en stor fest på Hotellet. Ved denne festlige lejlighed kunne foreningen med

stolthed se tilbage på den forgangne tid og konstatere, at Østervrå ikke havde været den samme uden foreningens ihærdige arbejde for byens vækst og trivsel.

Til aftenens særligt indbudte hørte foreningens æresmedlemmer og de nulevende medlemmer af den første bestyrelse, som på det tidspunkt bestod af skolebestyrer Jensen (formand), lærer I.P. Johansen, gartner Dancker Jensen, barber Pedersen og Jens Pedersen, Kallehave.

Gartner Dancker Jensen og stationsforstander Vestergaard havde fået ansvaret for udsmykningen af salen, og musikken til 3 kr. i timen blev leveret af Monbergs musikkorps på otte mand. Salen var gratis, og ud over kaffen til 1 kr. pr. person var festen gratis. Det eneste skår i glæden var, at man havde måttet opgive at opføre "Marens kyllinger", da der ikke kunne skaffes et tilstrækkeligt antal

dilettanter dertil.

Festen indledtes med en koncert, og ved det fælles kaffebord, hvor blev der blev sunget et par sange specielt forfattede til lejligheden, morede man sig højlydt over de små hip, der var til bestyrelsesmedlemmerne.

Helt i stil med tiden blev der holdt mange smukke taler af bl.a. lærer I.P. Johansen, skolebestyrer Jensen, stationsforstander Vestergaard, guldsmed Albrechtsen, smed Sigtenborg og togfører Laursen.

Festen sluttede med dans til Monbergs veloplagte orkester.

Det kom ikke til den opblomstring af byen, man havde drømt om, og i årene fra 1931 til tresserne var byens udvikling til en vis grad stagneret, og det forhold har nok præget Håndværker- og Borgerforeningens virke i årene op til 50års jubilæet.

Det betyder ikke, at de skiftende bestyrelser har ligget på den lade side, og navnlig foreningens formand gennem en stor del af denne periode, stationsforstander Vestergaard, gjorde på mange måder et stort arbejde for foreningen og byen. Det var så afgjort ikke hans skyld, at en del af de projekter, man arbejdede med (bl.a. en kartoffelmelsfabrik), løb ud i sandet. Det var imidlertid, som om man fra anden side ikke gik ind for planerne med samme ildhu som borgerforeningens ledelse.

I de år blev der ofret megen tid på at opnå spiritusbevilling til Østervrå Hotel– men uden resultat.

Det var lige ved at lykkes i 1934, da Hjørring Amtsråd sagde god for det, men sagen strandede i Handelsministeriet, der imod almindelig sædvane nægtede at godkende amtsrådets vedtagelse. Så vidt man ved, skyldtes afslaget dels kompetencestridigheder inden for centraladministrationen og dels energiske henvendelser fra stedlig indflydelsesrig side.

Det var på en måde tragikomisk, at aktionen for spiritusbevilling fra begyndelsen var rejst af det konsortium af afholdsfolk, der havde ejet afholdshotellet, siden kroen blev nedlagt i 1919. Det var i sandhed en kovending i forhold til konsortiets tidligere holdning til spiritus.

Bestyrelsen for det økonomisk betrængte afholdshotel var så langt ude, at den udsendte en meddelelse til offentligheden med følgende ordlyd: ”Vi mente dels at fremme ædrueligheden, dels af skabe et hyggeligt samlingssted for byens og oplandets befolkning samt det rejsende publikum. Vi blev imidlertid i høj grad skuffede. I stedet for at virke tiltrækkende viste det sig, at forandringen i høj grad afskrækkede mange mennesker fra at komme på hotellet, og alle fremmede lod sig betjene andre steder.

Af hensyn til ædrueligheden finder vi nu ingen betænkelighed ved at sælge hotellet, da tiden nu er forandret meget, og da tilsvarende ændringer andre steder i flere tilfælde har vist sig heldige. Det har imidlertid været umuligt at finde købere, uden at disse stillede som betingelse, at der blev meddelt bevilling til udskænkning af stærke drikke ved et evt. køb”.

Denne sag vakte stor opsigt. Østervrå figurerede i store overskrifter i landets aviser. Det var næsten for godt til at være sandt. Situationen var jo alt for oplagt: Afholdsfolk, der krøb til korset

og søgte spiritusbevilling! Det var uhørt!

Bestyrelsen måtte således gennem en hård tid, en slags tak for sidst, for det var jo deres egen hårde kampagne i 1919, som var skyld i hetzen.

Der var dog ingen grund til at skyde så hårdt på konsortiets bestyrelse. Når alt kom til alt, indrømmede den blot ærligt, at den havde lært af udviklingen, og at hoteldrift i de dårlige tider i 30'erne var en urimelig hård belastning for de få andelshavere.

Forsøg på at rejse økonomisk støtte hos de øvrige førhen så højtråbende modstandere af spiritusbevilling fik kun – som bestyrelsen udtrykte det – et ynkeligt resultat, og hotellet måtte derfor fortsætte som afholdshotel. Ved en senere afstemning i 1948 gik det ikke bedre. Her faldt forslaget om spiritusbevilling med 316 stemmer for og 715 imod – og med en stemmeprocent på 60.

Borgerforeningen fik stadig nye opgaver at arbejde med. Blandt disse kom planerne om at få skabt et anlæg eller et lystanlæg, som man kaldte det på foreningens generalforsamlinger og mand og mand imellem.

Der blev nedsat udvalg, som opgav eller afgav betænkninger, som senere forkastedes – derpå nye udvalg og så fremdeles.

Spørgsmålet blev først løst i 1935, da man købte en 8.640 kvadratmeter nærmest bundløs sump midt i byen for 1.800 kr. I de følgende år gik man i gang med en omfattende dræning, planering og beplantning, efterhånden som man kunne skrabe penge sammen til det ved basarer og på anden måde. Det var derfor først i 1939, at anlægget, som var og blev stationsforstander Vestergaards hjertebarn, fik det smukke udseende, som borgerne fremover kunne glæde sig over i mange år, men som samtidig kom til at volde de skiftende bestyrelser mange bekymringer og meget besvær.

Med det nye anlæg havde Østervrå fået et samlingssted med mulighed for helt nye aktiviteter. For at skaffe penge til anlæggets vedligeholdelse indførte borgerforeningen en ny tradition: de så populære sommerfester med forlystelser og underholdning af forskellig art, hvor markedsstemningen forstærkedes af musikken fra højttaleranlæg på såvel byens markedsplads som festpladsen i anlægget. Det var pæne borgerfester, hvor børn og voksne kunne deltage på lige fod.

Med undtagelse af krigsårene var festpladsen i anlægget illumineret fra kl. 22, og de kulørte lamper gjorde det hele ekstra festligt.

Et fast bestanddel ved sommerfesterne var selvfølgelig alle boderne, der blev betjent af byens erhvervsdrivende, ligesom afholdshotellet bidrog med salg af drikkevarer. Alle havde en meget travl lørdag og søndag og fik som regel tjent mange penge ind til anlægget.

Man kunne prøve lykken henne i tombolaen, hvor der næsten altid blev totalt udsolgt, og salget af amerikansk lotteri var også en god indtægtskilde. Der var et skiftende udvalg af bold- og pilekast, skydetelt og farvespil m.m., en bedre markedsplads med nyt hvert år.

Rent kulinarisk manglede der heller ikke noget, for der var henholdsvis en is-, pølse-, vaffel- eller

æbleskive-bod, hvor man kunne få stillet sin sult.

De festlige dage afsluttedes med et stort, flot fyrværkeri, hvad der så absolut var sommerfesternes højdepunkt.

I 1942 var der væddeløb og cykelringridning på markedspladsen samt et løb for damer, og i anlægget var der gymnastikopvisning. Hver sommerfest havde sit eget program. I juli 1946 afvikledes den dengang så populære ringridning på markedspladsen kl. 14 med hornmusik, hvorefter der var præmieuddeling med 20 kr. til kongen, 15 kr. til prinsen og 10 kr. for den smukkeste pyntede hest.

Festen i anlægget åbnedes kl. 14.30 med folkedans. Entréen var sat så lavt, at alle kunne deltage: 50 øre for voksne, 25 øre for børn. Til gengæld regnede man med, at publikum brugte en del penge i de forskellige boder.

Samme år var der udlodning af en motorcykel til 3.151 kr., hvortil pengene blev skaffet ved salg af lodsedler. Hver forretningsdrivende havde ansvaret for salg af 100 lodsedler, og resten prøvede man at afhænde på Hjallerup marked, Hjørring dyrskue samt ved besøg i omegnens byer.

Motorcyklen blev en engangsforeteelse, da myndighederne nægtede foreningen flere indkøbstilladelser. Det gik heldigvis ikke ud over fortjenesten det følgende år. Med sækkevæddeløb, tovtrækkeri mellem by og land, luftgyng, karrusel samt friluftsteater med lærer Sørensen og rejsebud Larsen som arrangører var succesen sikret.

For år tilbage pyntede forretningerne først op til jul i begyndelsen af december, og den helt store pyntedag var næstsidste søndag før jul, hvor der var udstilling på gulvet bag indgangsdørene og langt ind i butikkerne.

Denne juleudstilling var altid et tilløbsstykke for både by- og landboere, som her kunne få mange gode idéer til julegaver.

Vi skal helt op til året 1934, før Håndværker- og Borgerforeningen begyndte at involvere sig i aktiviteter omkring julen, og her overgik man næsten også sig selv med flere tiltag, der alle betød penge ud af foreningens kasse.

Den omtalte søndag var der gratis biografteater kl. 17.30 og kl. 20 - i forbindelse med en konkurrence om byens bedste vinduesudstilling.

I biografen blev de voksne forsynet med et stemmekort til afkrydsning ud for den forretning, der efter deres mening havde den flotteste udstilling, og de, der af en eller anden grund ikke kom med i biografen, kunne afhente stemmekort på Hotellet mellem kl. 18 og 19.

Endvidere opstillede man et stort juletræ på markedspladsen mellem Hotellet og Sæbehuset - eller oversat til nutidens forhold: bagerforretningen og Østervrå Regnskabskontor - bankbygningen havde endnu ikke set dagens lys.

Den smukke skik med granguirlander tværs over hovedgaden stammer fra 1935, hvor der blev indkøbt 13 stk. 15 watt pærer til hver guirlande, som i tiden op til jul var tændt fra kl. 16-23.

Efter juledagene inviterede foreningen til juletræsfest. Pris: voksne 1 kr. og gratis adgang for børn.

Ved festen begyndelse samledes børnene i gangen uden for Hotellets store sal, mens to julenisser tændte lys i juletræet. Når alt var klart, blev døren åbnet, musikken spillede op til en march, og børnene, som var i deres stiveste puds, marcherede ind med et forventnings skær i øjnene.

Nu skulle der danses omkring juletræet til julens kendte sange, mens orkesteret spillede, og så kom turen til alle de traditionelle sanglege anført af nisserne. Alle morede sig, og stemningen var temmelig højt oppe, når nisserne til sidst delte godter ud, en pose og et æble til hvert barn.

Lidt efter vankede der boller og varm chokolade inde i restaurationen, hvorefter de voksne kunne nyde en kop kaffe.

Imens var ballet begyndt, og her forventedes det, at enhver dreng med respekt for sig selv trådte en dans med sin mor i løbet af aftenen.

Festen for børnene sluttede kl. 10, hvorefter der var bal for de voksne indtil kl. 1.

Tiden lagde ikke op til samarbejde. Østervrå var et splittet samfund, hvilket tydeligt viste sig til jul, hvor Arbejdernes Fagforening, Landboforeningen, Husmandsforeningen, Baptistsamfundet, Indre Mission samt Håndværker- og Borgerforeningen holdt hver sin fest for børnene. Som årene gik, kneb det med tilslutningen, og flere foreninger måtte opgive julefesten. Man måtte helt op til 1967, før Borgerforeningen og Arbejdernes Fagforening fandt sammen i et frugtbart samarbejde om børnenes juletræ.

I 30erne var det festernes tid. Det var, som om der skulle lidt morskab til som modvægt til de økonomisk så sløje tider dengang. Hvert år havde sin stiftelsesfest, som begyndte kl. 19 med

en eller anden form for underholdning som f.eks. film, dilettantforestilling eller en af teaterselskabet Brynjes forestillinger. Underholdningen efterfulgtes af fælles kaffebord i Hotellets restauration og billardværelse med efterfølgende bal, og til afholdelse af udgifterne var der af og til auktion over de kurve eller pakker, som publikum havde skænket.

H.-B. havde i lang tid været på udkig efter en losseplads, så man kunne få ordnede forhold på affaldsområdet, og endelig lykkedes det i foråret 1939. Herefter kunne de beboere, der ønskede det, få fjernet dagrenovationen fra møddingen bag huset én gang i kvartalet til 2 kr. pr. gang.

9 ejendomme tilsluttede sig ordningen, men det var da en begyndelse.

I 1939 drøftede man spørgsmålet om opførelse af et alderdomshjem i Torslev Sogn. I H.-B.'s bestyrelse besluttede man at sætte alle kræfter ind på, at det kom til Østervrå, hvilket skete i 1940.

Det fik bl.a. indflydelse på biblioteket, som havde til huse på Kommuneskolen i lærer Sørensens stue. Det flyttede nu hen i kælderen under "De gamles Hjem", hvad der naturligvis på flere måder var en stor forbedring.

Til indvielsen af det nye bibliotek sendte foreningen en vase med blomster, og som tidligere

støttede man fortsat biblioteket med mindre beløb, når der var behov for det.

Hvad angår de postale forhold var Østervrå langt forud for vor tid. Der var både postombæring om morgenen og sidst på eftermiddagen, men i brevskrivningens tid var det tilsyneladende ikke tilstrækkeligt.

H.-B. trådte til, og en ansøgning om tre postombæring bar frugt, således at der fra 15. juni 1941 indførtes en ekstra postgang kl. 14. Det var service! Imponerende!

Fortsættes

Karen Baier

Krogens Mølle

Middelalderårbogen 'Yngre Sjællandske Krønike' fortæller under år 1356, at Kong Valdemar Atterdag under sit fravær pålagde biskop Henrik og tolv abbeder og herremænd at sørge for landets ve og vel, "især skulle de tage sig af de møller, han lige havde bygget, og deres vandledninger. Han ville nemlig ikke, at åerne skulle løbe unyttigt ud i havet uden først at have tjent samfundet (derfor havde han bygget dem)".

En af de møller, som ville have glædet Kong Valdemar, er Krogens Mølle, som vi kan følge fra sidst i 1600-tallet, da den ejedes i fællesskab af kronen og fru Kirstine Beck til Gammel Vraa. I 1688-matriklen beskrives den således:

"Den er en liden skvatmølle med 1 kværn og overfaldsvand, som samles i en liden dam fra et væld og kær ved Vangkær, som ofte giver moxen [næsten] intet vand. Stenenes bredde 5/8 alen fra løberens øje. Giver årlig i landgilde 12 tønner mel, som ikke kan svares. Kan ikkun male om foråret og efter høst. Haver dæmningsbesværing. Den sættes til mølleskyld hartkorn 2 tønner 5 skæpper 1 fjerdingkar 0 album og jordskyld 1 td 3 skp 0 fdk 1 alb." - Hartkornsansættelserne var bestemmende for beskattningen; det dyrkede areal udgjorde 5,1 tønner land.

1698 mageskiftede Kirstine Beck sin halvdel af Krogens Mølle til Ormholt for gården Tveden i Jerslev; og senere erhvervede Ormholt også kronens halvdel af møllen.

1787 beboedes Krogens Mølle af den 54-årige Stefan Andersen og hans 34-årige hustru Johanne Nielsdatter med tre døtre og to tjenestefolk. Stefan havde fæstet møllen i 1780 og skulle i årlig landgilde til Ormholt svare 30 rigsdaler, samt male og sigte korn gratis for Ormholt's ejer Kjeld Bornemann, hvis Ormholt Mølle skulle lide af nogen "mangel". Desuden skulle han yde aftægt til sin far Anders Stefansen, som havde haft møllen i fæste før ham, men som døde allerede i 1783, 81 år gammel.

1801 sad Stefan stadig på Krogens Mølle, men døde i 1811, og Johanne døde i 1816. I 1834 træffer vi den 37-årige Thomas Jensen som møller; han er kommet dertil mellem 1821 og -27 og var selvejer; om det er ham eller hans forgænger, der har købt møllen af Ormholt er usikkert. Thomas

Jensen solgte i 1838 møllen til H. Casper, men ved folketællingen den 1. februar 1840 bebos møllen af den 34-årige Cecilie Larsdatter Toft, enke efter møllebygger Morten Christensen; hun havde foruden fire børn to ugifte brødre boende, som var hhv. møllebygger og møllerkarl, foruden fire tjenestefolk.

Samme år, den 24. september 1840, tidligt om morgenen mens beboerne endnu sov, underminerede vandet mølledæmningen og trængte frem mod stuehuset og møllen, der var sammenbygget. Hele bygningen og mølleværket blev bortskyllet på nær

møllestenene og vandhjulet. Ved et lykketræf kom en mand til stede og advarede beboerne, der lige netop 'nøgne' reddede sig ud af huset. Til fordel for de skadelidte satte sognepræsten Poul Gottfred Wanning og Ormholt's ejer Hans Christian Bruun sig i spidsen for en offentlig indsamling, og møllen blev genopført. Det synes som om mølleejers Casper selv har beboet møllen da ulykken indtraf; to år senere, i 1842, solgte han møllen til den kun 22-årige Hans Peter Frederik Koefoed, som dog vist ikke selv beboede den, og som i 1845 eller lidt før solgte til Niels Christian Jørgensen; for ved folketællingen den 1. februar 1845 finder vi Koefoed som beboer af Vraagaards Mølle, og Jørgensen i Krogens Mølle. Niels Christian Jørgensen kom fra Fjeldgaard, og må have været en holden mand, for han holdt privatlærer til sin store børneflokk; i 1840 var det Lars Bjørnbak, den senere kendte højskolemand, og i 1845 noget så usædvanligt som en ung amerikansk pige, den 23-årige Cynthia Augusta Honeywell, hvis to år yngre søster Marie Georgina dette år var huslærerinde på Ormholt.

Niels Christian Jørgensen solgte i 1848 Krogens Mølle til Frederik Vilhelm Aabel, søn af Hans Severin Aabel på Sæby Mølle (hans brodersøn, som også hed Hans Severin, blev i 1868 udenfor ægteskab far til Christian Marius Aabel, der blev en kendt købmand i Østervrå). Frederik Vilhelm Aabel var gift med Dorthea Marie Elisabeth Theilmann, datter af godsforvalter Hans Peter Theilmann på Sæbygaard; og ved folketællingen den 1. februar 1850 boede de med deres et-årige datter og fem tjenestefolk på Krogens Mølle. Allerede den 30. april samme år gik møllen imidlertid på tvangsauktion, og i de næste 25 år skiftede den hyppigt ejer. I 1860 var den forpagtet ud til Nicolaj Jacobsen, som i 1862 opførte Tamstrup Mølle, der var en vindmølle.

Ved lov af 14. april 1852 blev møllenæringen i Danmark givet fri fra 1. januar 1862 at regne, og det førte til opførelsen af adskillige hollandske vindmøller, altså bl.a. den i Tamstrup. Og allerede i 1860, da Krogens Mølle sælges til Niels Juul, består den af både en vand- og en vindmølle. Hvornår denne vindmølle er forsvundet, vides ikke; den er afsat på målebordsbladet fra 1886.

Det er også uvist hvornår mølledriften på vandmøllen ophørte; ved folketællingen 1901 omtales den tyskfødte Georg Christian Albrecht Mosel, ejer 1876-1902, som "landmand og møller", men i 1911 omtales Niels Sørensen, ejer fra 1905-16, kun som "landmand", ligesom Frederik Olsen, der var ejer fra 1918, ved folketællingen 1921 blot omtales som "landbruger"; så her har vi nok et fingerpeg om mølledriftens ophør mellem 1901 og 1911. - I dag er mølledammen udtørret.

Jørgen Peder Clausager

Side 1